

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-20>

УДК 374.09(477+73)

Нос Л.С., Бойко М.-М.І.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА США

Анотація. У статті висвітлюються теоретичні аспекти і значення позашкільної освіти на сучасному етапі, аналізується прогресивний досвід та успішні практики позашкільної освіти у США. Описано особливості організації позашкільної освіти, визначено основну мету позашкільної освіти. Здійснено порівняльний аналіз позашкільної освіти у США та Україні. Розкрито типи позашкільних програм, їхні напрями діяльності. Проаналізовано різні визначення «позашкільної освіти» в США. Розглянуто типи позашкільних навчальних закладів, їхні органи управління і кадрове забезпечення. Наведено дані американського дослідницького центру про найпоширеніший тип закладу позашкільної освіти в США. Виявлено спільні та відмінні риси систем позашкільної освіти обох країн. Зазначено, що вивчення зарубіжного досвіду організації позашкільної освіти матиме позитивний вплив на вдосконалення української системи освіти загалом. Запропоновано основні ідеї оновлення позашкільної освіти в Україні.

Ключові слова: позашкільна освіта, позашкільна програма, напрями позашкільної освіти, типи позашкільних навчальних закладів, додаткова освіта.

Nos Lyubov, Boiko Mariia-Mar'iana

Ivan Franko National University of Lviv

COMPARATIVE ANALYSIS OF CURRENT OUT-OF-SCHOOL EDUCATION IN UKRAINE AND USA

Summary. The article highlights the theoretical aspects and importance of out-of-school education at the present stage, analyzes progressive experiences and successful of out-of-school education practices in the United States. The authors determine the expediency and importance of out-of-school education significantly influences personal development, the formation of her outlook and outlook, the formation of social culture, the choice of life priorities. Features of organization of out-of-school education are described, the main purpose of out-of-school education is defined. The comparative analysis of out-of-school education in the USA and Ukraine is carried out. The types of extracurricular programs have been discovered and found that in the US these programs are being tested for their effective use in practice. Different definitions of "out-of-school education" in the USA are analyzed. The types of out-of-school educational institutions (private and state ownership), their governing bodies (central and local authorities) and staffing are considered. The data of the American Research Center on the most common type of out-of-school educational institution in the USA are presented. It is noted that studying the foreign experience of organizing out-of-school education will have a positive impact on the improvement of the Ukrainian education system as a whole. The basic ideas of updating of out-of-school education in Ukraine are offered. It is proved that the problem of studying the organization of out-of-school education in foreign countries is interesting and relevant. Because in the current conditions of reforming and modernization of the educational sector in Ukraine, the leading place is given to out-of-school institutions, which are designed to meet the needs of young school children in creative self-realization, aesthetic, spiritual development, in organizing meaningful leisure according to their abilities and talents. They organize educational activities of children in their free time. Therefore, for successful self-realization of the child, out-of-school institutions should be ready for change.

Keywords: out-of-school education, extracurricular program, areas of out-of-school education, types of out-of-school educational institutions, additional education.

Постановка проблеми. Позашкільна освіта, як і система освіти загалом, проходить період трансформації. Спільно з дошкільною, загальною середньою, професійною, вищою позашкільна освіта формує цілісний освітній простір і є невід'ємною частиною системи освіти. Позашкільна освіта в Україні спрямована на розвиток здібностей дітей і молоді в сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, отримання ними первинних професійних знань, умінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації або професійної діяльності. Позашкільна освіта активно розвивається, враховуючи її особливу роль у розвитку особистості, суспільства, держави. Велике значення у подальшому реформуванні системи освіти України, у тому числі позашкільної, має вивчення та використання кращого світового освітнього досвіду. Особливу увагу серед інозем-

них держав світу в організації позашкільної освіти заслуговує досвід Сполучених Штатів Америки як високорозвинутої країни світу, що має значні досягнення у додатковій освіті. Саме тому вивчення досвіду американського позашкільля відкриває нові можливості творення сучасної української системи освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Позашкільна освіта в Україні є предметом дослідження: О. Биковська, В. Вербицький, О. Матвієнко, Г. Пустовіт, Т. Сущенко, Т. Цвірова. У США проблеми позашкільної освіти розглядали такі американські вчені: Г. Вайс (Heather B.Weiss), Р. Гальперн (Robert Halpern), Д. Гол (Georgia Hall), Д. Грант (Jodi Grant), Д. Дурлак (Joseph Durlak), Д. Вендел (Deborah Lowe Vandell), Е. Зіглер (Edward Zigler), Д. Махоні (Joseph Mahoney), П. Літл (Priscilla M.D. Little), Л. Шумов (Lee Shumov) та ін. Різні аспекти аме-

риканської освітньої сфери досліджували українські науковці, а саме: О. Бевз, О. Безлюдний, А. Біда, М. Бойченко, П. Вербицька, І. Ветрова, Н. Гайдук, О. Дуб, В. Жуковський, О. Заболотна, І. Зварич, В. Калюжна, М. Красовицький, О. Мілова, О. Локшина, О. Романовська, Ю. Романовська, О. Романовський, А. Сбруева та ін.

Мета статті. Порівняти розвиток позашкільної освіти в Україні та США і виявити прогресивні ідеї американського досвіду.

Виклад основного матеріалу. В Україні є розгалужена мережа позашкільної освіти, на початок 2018 року налічувалося 1 379 закладів позашкільної освіти, де навчалося понад 1,2 млн. дітей. Ці установи приділяють значну увагу роботі з соціально незахищеними дітьми, навчальній, організаційній та масовій діяльності із залученням дітей «у групі ризику», дітей та молоді з особливими потребами. Важливим компонентом побудови освітньо-виховної системи в цих закладах є гуманітаризація організаційно-педагогічних й методичних основ реалізації навчального змісту, визнання дитини центром освітньо-виховної системи. Підтвердженням цього є нормативно-правова база позашкільної освіти в Україні, яка включає більше 70 документів [8].

Законодавчою основою забезпечення права кожного на здобуття позашкільної освіти як в Україні, так і в США є Конституція. Державну політику у сфері позашкільної освіти, її правові, соціально-економічні, організаційні, освітні та виховні засади в Україні визначають: Закони України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про інноваційну діяльність» та ін. Загальні концептуальні положення щодо змісту і форм позашкільної освіти, її організації і стратегії розвитку встановлюють Національна доктрина розвитку освіти, Концепція позашкільної освіти та виховання, Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Програма розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002–2008 рр. та інші нормативні документи.

Аналіз нормативно-правового забезпечення позашкільної освіти у Сполучених Штатах Америки, свідчить про наявність законів, положень, актів, нормативно-правових документів, прийнятих як на федеральному рівні, так і на рівні окремих штатів. Серед них: Закон «Про початкову і середню освіту» (Elementary and Secondary Education Act (ESEA)) (2015); Закон «Про удосконалення американських шкіл» (Improving America's School Act (IASA)) (1994); Закон «Жодна Дитина Поза Увагою» (No Child Left Behind Act (NCLB)) (2001); Закон «Кожен Студент Досягає Успіху» (Every Student Succeeds Act (ESSA)) (2015).

Згідно з Законом України «Про позашкільну освіту», позашкільну освіту трактують як сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах [10].

Головна мета позашкільної освіти та виховання – створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час, підготовка підлітків до життя в умовах переходу до ринкової економіки при впровадженні якісно нових форм і методів організації позашкільної

життєдіяльності підлітків, задоволення їх освітніх потреб шляхом залучення до науково-експериментальної, дослідницької, технічно-конструкторської, художньої, декоративно-прикладної, еколого-природничої, туристсько-краєзнавчої та інших видів творчості [12, с. 3].

В американській освітній теорії і практиці щодо позашкільної освіти використовуються переважно такі поняття, як: «позашкільна освіта» (англ. – after-school education); «позашкільна програма» (англ. – after-school program (ASP)); «освіта поза школою», «освіта поза шкільним часом» (англ. – out-of-school time (OST)) [1, с. 2]. Слід відмітити, що позашкільна освіта (out-of-school education) у США передбачає освітню діяльність, спрямовану на підвищення рівня освіти та суспільної мотивації дітей і молоді у позашкільний час, формування компетентностей, необхідних у XXI столітті, виявлення, розкриття та розвитку їх потенціалу, талантів, якості, громадянської активності, забезпечення міцного здоров'я, запобігання та профілактика негативних проявів, соціалізацію в громаді.

В результаті порівняльного аналізу було з'ясовано, що в обох країнах позашкільна освіта реалізується через позашкільні програми, які створюються відповідно до напрямів позашкільної освіти. Ці програми проходять ретельну перевірку на ефективність їх подальшого використання у практиці. В США, відповідно до досліджень корпорації RAND, пропонуються такі напрямки: гуртки за спеціальностями (спорт, мистецтво, наука, театр, скаутський рух) – в результаті учень отримує більш глибокі знання в обраній галузі; універсальні гуртки (клуби для хлопців і дівчат, групи продовженого дня) – дітям допомагають виконувати домашнє завдання, вони грають в ігри, здобувають новий досвід, активно відпочивають; академічні гуртки (літні освітні програми, предметні заняття) – метою таких занять є підвищення академічних успіхів, надолуження пропущеного матеріалу і вивчення нового поза програмою [4, с. 6].

Провідний дослідник позашкільної освіти О. Биковська в Україні виділяє п'ять напрямів позашкільної освіти: художньо-естетичний (хореографічний, музичний, театральний, художній профілі навчання); науково-технічний (початково-технічний, спортивно-технічний, предметно-технічний, інформаційно-технічний, художньо-технічний, виробничо-технічний профілі навчання); еколого-натуралістичний (екологічний, біологічний, сільськогосподарський, лісогосподарський, медичний, хімічний профілі навчання); туристсько-краєзнавчий (краєзнавчий, туристський, спортивний профілі навчання); гуманітарний (суспільний, філологічний, соціальний профілі навчання) [6, с. 23].

В Україні функціонують різні типи позашкільних навчальних установ: палаци, центри, будинки, клуби, станції, студії, школи, дитячі оздоровчі заклади, академії, бібліотеки, парки, музеї, театри, стадіони, курси та ін. Ці установи за своїми організаційно-правовими формами можуть бути державної, комунальної або приватної форми власності.

У США, згідно з дослідженням «Америка після 15:00», проведеним у 2014 р., є теж різні типи позашкільних закладів: 43% державні школи; –

18% клубів дівчат і хлопців; – 15% організації YMCA; – 11% приватні школи; – 10% релігійні організації. Ці заклади за своїми формами бувають таких типів: приватні комерційні освітні організації та державні культурно-просвітницькі. У той час як приватні організації проводять виключно платні заняття для дітей, адміністрація міста або штату надає послуги додаткової освіти за невелику ціну або безкоштовно [3, с. 24].

До прикладу, місто Нью-Йорк пропонує юним жителям відвідувати додаткові заняття в державних організаціях: музеях, публічних ковзанках, спортивних секціях. Іноді не тільки штат, але і Департамент освіти Нью-Йорка спільно з іншими організаціями займаються проектами в сфері додаткової освіти. Наприклад, в реалізацію програми «Urban Advantage» були залучені вісім різних організацій неформальної освіти (музеї, наукові центри, зоопарки, ботанічні сади). Метою проекту стало поліпшення успішності школярів з природничих і точних наук і розвиток у них дослідницьких навичок. Також всі середні школи в США зобов'язані мати додаткові заняття на безкоштовній основі, найчастіше це спортивні секції, які відвідують діти з менш заможних сімей. У США програми, спеціально розроблені для школярів, є майже в 75% установ неформальної освіти – музеях, заповідниках, участь в захоплюючих експериментах, зоопарках і т. п. Вони, як правило, представляють собою майстер-класи, заняття в підтримку обов'язкової шкільної програми, екскурсії і т. д. Такі установи працюють у більш як 60% шкіл в країні [5]. У США також поширена практика участі батьків у додатковій освіті в якості волонтерів-вчителів і тренерів. Це, як правило, майстер-класи, заняття оплачуються, але ця невелика сума йде на оренду приміщення, батьки-волонтери не отримують від цього фінансової вигоди. Також в США є велика кількість некомерційних організацій, що пропонують безкоштовні послуги. Так, згідно з дослідженням Afterschool Alliance 2014 року, відсоток участі в додатковій освіті дітей з сімей з низьким соціально-економічним статусом виріс з 41% в 2009 до 45% в 2014. Однак великим попитом користується і платний сектор.

Вважаємо за доцільне зазначити, що в Україні управління закладами позашкільної освіти в Україні здійснюється директором інклюзивної та позашкільної освіти, а на місцевому рівні виконавчими органами обласного та районного підпорядкування. Щодо обов'язків, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі освіти за участю інших центральних органів виконавчої влади: бере участь у визначенні та реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти; формує програми розвитку позашкільної освіти; розробляє положення про позашкільні навчальні заклади, готує пропозиції щодо нормативів матеріально-технічного, фінансового забезпечення позашкільної освіти. Всі працівники, зайняті в позашкільних навчальних закладах, умовно поділяються на чотири категорії: адміністрація, методисти, педагогічні працівники, фахівці служб забезпечення.

У США додатковою освітою офіційно займається Департамент освіти, але фактично додаткову освіту регулюють некомерційна організація Afterschool

Alliance і National School-Age Care Alliance. Перша організація була заснована в 2000 році Департаментом освіти США, фондом Charles Stewart Mott Foundation і Open Society Institute, вона виконує функції ресурсного центру та одночасно є захисником прав учнів. Питаннями регулювання змісту додаткової освіти займаються місцеві освітні агентства (Local educational agency). Департамент освіти США делегує повноваження по складанню програм додаткової освіти локального управління освітою та освітнім організаціям [2].

Щодо працівників у системі позашкільної освіти у США виокремлюють таких співробітників, як: професійного педагога, парапрофесіонала, кваліфікованого наставника, ментора, молодіжного працівника, волонтера, вихователя, студента коледжу та ін. [9, с. 92].

Порівнюючи систему позашкільної освіти в Україні та США, можна стверджувати, що суттєвих відмінностей немає. Можемо визначити спільні для цих країн такі ознаки: прагнення до впровадження ефективних методик і успішних практик позашкільної освіти, всебічного, гармонійного розвитку дітей і молоді в позашкільній освіті, виховання громадянськості, рання профорієнтація, забезпечення наступності освіти. Щодо відмінного зазначимо, що у США: більш розширена мережа позашкільних закладів, таких як – громадські організації та об'єднання, релігійні організації, літні програми, спортивні заняття, подовжені заняття у школах, діяльність у центрах, музеях, бібліотеках; створено більш сприятливі умови для забезпечення добровільного партнерства і корисної, співпраці того, хто вчиться, його родини, а також держави, як рівноправних суб'єктів навчально-виховного процесу в позашкільних закладах; посилена державна підтримка позашкільної освіти; краще фінансування закладів додаткової освіти, вища якість управлінської підготовки керівників позашкільної освіти, розроблена програма заохочення вчителів до участі в позашкільних заходах.

Висновки і пропозиції. Отже, аналіз досвіду організації позашкільної освіти у США свідчить про те, що додаткова освіта перебуває у постійному розвитку завдяки потужній державній підтримці, ініціативі та активності самих громадян. Особливістю позашкільної освіти є те, що вона орієнтована на запити держави, батьків і дітей. Таким чином, вивчення американського досвіду організації позашкільної освіти дозволило виокремити позитивні особливості, ключові ідеї яких можна використати у процесі оновлення української системи позашкільної освіти: розробка сучасної Концепції позашкільної освіти як документа, що розкриває загальний погляд, ідею, основні положення; впровадження нових стандартів позашкільної освіти; підготовки майбутніх педагогів позашкільних навчальних закладів; підтримка партнерських відносин держави з недержавними та приватними організаціями в освітній галузі; ширшого залучення родини до освітніх процесів; розробка і впровадження ефективних методик, підходів і успішних практик позашкільної освіти; більш широкий контроль ефективності позашкільних програм. Вважаємо за необхідне зазначити, що такі ідеї можуть бути використані в системі позашкільної освіти України.

Список літератури:

1. After School Programs in the 21st Century: Their Potential and What It Takes to Achieve It. *Issues and Opportunities In Out-of-School Time Evaluation*. 2008. № 10. P. 1–12. URL: <https://larrycuban.files.wordpress.com/2016/08/ostissuebrief10-1.pdf> (дата звернення: 12.08.2019).
2. Afterschool Alliance: History / Afterschool Alliance. URL: <https://www.afterschoolalliance.org/aboutUsVision.cfm>
3. America After 3 pm: Afterschool Programs in Demand. *Afterschool Alliance*. 2014. 40 p. URL: <https://www.wallacefoundation.org/knowledge-center/Documents/America-After-3PM-Afterschool-Programs-in-Demand.pdf>
4. McCombs J., Whitaker A., Yoo P. The Value of Out-of-School Time Programs. RAND Corporation. 2017. P. 1–21. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE267/RAND_PE267.pdf
5. Urban Advantage: Science initiative. 2017. URL: <https://www.urbanadvantagenyc.org/about-ua/>
6. Биковська О.В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : автореф. дис. д-ра наук : 13.00.01. Київ, 2008. 44 с.
7. Биковська О.В. Позашкільна освіта: сучасний стан і візія 2030 / Освітня політика: портал громадських експертів. 2019. URL: http://education-ua.org/ua/component/content/article/12-articles/1351-pozashkilna-osvita-suchasnij-stand-i-viziya-2030?fbclid=IwAR2NY33F1ig7dDKKq_jZp5ztCiF6oNEAtRvoncWjO8rbVk2pIsAONIL_2N
8. Єгорова О.І. Розвиток позашкільної освіти у сполучених штатах америки : дис. ... канд. педаг. наук : 13.00.01. Київ, 2016. 198 с. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.01/dis_Yegorova.pdf
9. Єгорова О.І., Биковська О.В. Позашкільна освіта: міжнародний досвід і кращі практики громадянського виховання дітей і молоді. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 148 с.
10. Про позашкільну освіту: Закон України від 22 червня 2000 р. № 1841-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>
11. Концепція позашкільної освіти і виховання від 25 грудня 1996 р. № 16/3-8 / Колегія Міністерства освіти України. URL: <http://www.krliman-cvr.dn.sch.in.ua/Files/downloads/Концепція%20позашкільної%20освіти%20та%20виховання.pdf>

References:

1. After School Programs in the 21st Century: Their Potential and What It Takes to Achieve It (2008). *Issues and Opportunities in Out-of-School Time Evaluation*, no. 10, pp. 1–12. Available at: <https://larrycuban.files.wordpress.com/2016/08/ostissuebrief10-1.pdf>
2. Afterschool Alliance. Afterschool Alliance: History. Available at: <https://www.afterschoolalliance.org/aboutUsVision.cfm>
3. America After 3PM: Afterschool Programs in Demand. (2014). Afterschool Alliance, 40 p. Available at: <https://www.wallacefoundation.org/knowledge-center/Documents/America-After-3PM-Afterschool-Programs-in-Demand.pdf> (accessed 12 August 2019).
4. McCombs, J., Whitaker, A., & Yoo, P. (2017). The Value of Out-of-School Time Programs. RAND Corporation, pp. 1–21. Available at: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE267/RAND_PE267.pdf
5. Urban Advantage (2017). Urban Advantage: Science initiative. Available at: <https://www.urbanadvantagenyc.org/about-ua/>
6. Bykovska, O.V. (2008). *Teoretyko-metodychni osnovy pozashkilnoi osvity v Ukraini* [Theoretical and methodological foundations of extracurricular education in Ukraine]. (PhD thesis), Kyiv.
7. Yegorova, O.I. (2016). *Rozvytok pozashkilnoi osvity u Spoluchenykh Shtatakh Ameryky* [The development of extracurricular education in the United States]. (PhD thesis), Kyiv.
8. Zhulyabina, N.M. (2017). *Dopolnytelnoe obrazovanye detei za rubezhom: ponymanye, polityka, rehulyrovanye* [Further education of children abroad: understanding, policy, regulation]. Moscow : National Research University Higher School of Economics, Institute of Education. (in Russian)
9. Yegorova, O.I., & Bykovskaya, O.V. (2017). *Pozashkilna osvita: mizhnarodnyi dosvid i krashchi praktyky hromadianskoho vykhovannia ditei i molodi* [Extracurricular education: international experience and best practices in civic education for children and young people]. Kyiv: *NPU Dragomanova*. (in Ukrainian)
10. Out-of-school education: Law of Ukraine activity №1841-III (2000, June 22). Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>
11. The concept of extracurricular education and upbringing № 16/3-8 (1996, December 25). Board of the Ministry of Education of Ukraine. Available at: <http://www.krliman-cvr.dn.sch.in.ua/Files/downloads/Концепція%20позашкільної%20освіти%20та%20виховання.pdf>